

YAPON TILIDAGI ONOMATOPOETIK SO'ZLAR (GIONGO, GITAIGO)NING LEKSIKO-SEMANTIK TUZILISH XUSUSIYATLARI

Samaridinova Saida Shavkat qizi

O'zbekiston Davlat Jahon tillari universiteti, 1-kurs magistranti

Ilmiy rahbar: Amirova Yulduz Qodirjon qizi

O'zbekiston Davlat Jahon tillari universiteti yapon tili o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Yapon tilidagi onomatopoeik so'zlar beshta guruhdan iborat mustaqil leksiko-semantik tizimni tashkil etadi. Yapon tilidagi onomatopoeik so'zlarning eng fundamental xususiyatlaridan biri — fonetik shakl bilan ma'no o'rtasidagi qonuniy, tizimli bog'liqligidir. Ushbu maqolada yapon tilidagi onomatopoeik leksikaning — xususan giongo (擬音語) va gitaigo (擬態語) kategoriyalarining leksiko-semantik tuzilish xususiyatlari tadqiq etilib, tasnif, fonosemantik izomorfizm va grammatik qo'llanish xususiyatlari misollar asosida tahlil qilinadi. Yapon tilining boshqa tillardan farqli ravishda nihoyatda rivojlangan onomatopoeik tizimga egaligi asoslanadi.

Kalit so'zlar: *onomatopeya, giongo, gitaigo, giseigo, leksiko-semantik tuzilish, yapon tili, fonosemantika, reduplikatsiya, semantik maydon.*

ABSTRACT

Onomatopoeic words in Japanese constitute an independent lexical-semantic system consisting of five groups. One of the most fundamental features of onomatopoeic words in Japanese is the regular, systematic connection between phonetic form and meaning. This article examines the lexico-semantic structural features of onomatopoeic lexicon in Japanese, focusing on the categories of giongo (擬音語) and gitaigo (擬態語), analyzing their classification, phonosemantic isomorphism, and grammatical usage through concrete examples. The article demonstrates that Japanese possesses a uniquely developed onomatopoeic system compared to other world languages.

Keywords: *onomatopoeia, giongo, gitaigo, giseigo, lexico-semantic structure, Japanese language, phonosemantics, reduplication, semantic field.*

АННОТАЦИЯ

Звукоподражательные слова в японском языке образуют самостоятельную лексико-семантическую систему, состоящую из пяти групп. Одна из наиболее фундаментальных особенностей звукоподражательных слов в японском языке — это регулярная, систематическая связь между

фонетической формой и значением. Данной статье исследуются лексико-семантические особенности оноματοпоэтической лексики японского языка — категорий гионго (擬音語) и гитайго (擬態語): рассматриваются классификация, фоносемантический изоморфизм и грамматические особенности употребления на конкретных примерах. Показано, что японский язык обладает уникально развитой оноματοпоэтической системой по сравнению с другими языками мира.

Ключевые слова: ономапоэзия, гионго, гитайго, гисейго, лексико-семантическая структура, японский язык, фоносемантика, редупликация, семантическое поле.

KIRISH

Dunyo tillarining aksariyatida onomatopeya — ya'ni borliq hodisalari, tabiat ovozlari, hayvonlar chiqaradigan tovushlar yoki inson ruhiy kechinmalarini fonetik vositalar orqali ifodalash — umumlingvistik hodisa sifatida keng tarqalgan. Biroq bu hodisa barcha tillarda bir xil rivojlanmagan: ba'zi tillar onomatopoetik leksikani tor doirada saqlasa, boshqalari uni grammatik jihatdan nihoyatda rivojlantirgan. Yapon tili — ikkinchi guruhning eng yorqin namunasi.

Zamonaviy yapon tilida onomatopoetik so'zlar soni to'rt ming besh yuzdan ortiq deb baholanadi [Inose, 2007]. Bu ko'rsatkich ingliz tilidagi analoglardan bir necha barobar ko'p bo'lib, mazkur leksik qatlam yapon nutqining ajralmas tarkibiy qismini tashkil etadi. Onomatopoetik so'zlar yapon tilidagi gazeta va jurnal matnlarida, badiiy adabiyotda, manga va animatsiya sanoatida, shuningdek ilmiy va publitsistik matnlarda ham faol ishlatiladi.

Yapon tilshunosligida onomatopoetik so'zlar ikki asosiy kategoriyaga ajratiladi: giongo (擬音語) — haqiqiy, quloq bilan eshitiladigan tovushlarni taqlid qiluvchi so'zlar va gitaigo (擬態語) — ko'zga ko'rinadigan holat, harakat yoki his-tuyg'ularni ifodalovchi, ammo bevosita hech qanday tovushga taqlid qilmaydigan so'zlar. Bu ikki kategoriya o'rtasidagi farq va ularning leksiko-semantik tuzilishi yapon tili grammatikasining o'ziga xos, noyob qirralaridan birini tashkil etadi.

Yapon tilshunosligida onomatopoetik leksikaning tasnifi masalasi uzoq davom etgan ilmiy munozaralar natijasida shakllangan. An'anaviy ikkilik tasnif (giongo va gitaigo) zamonaviy tadqiqotchilar tomonidan yanada batafsil beshlik tizimga kengaytirilgan. Kakehi, Tamori va Schourupning fundamental tadqiqoti [1996] bu besh guruhni quyidagicha belgilaydi:

Termin	Yozuv	Ta'rif	Misol
Giongo	擬音語	Tashqi dunyo tovushlarini taqlid qilish	ワンワン (wan-wan) — it hurishi
Giseigo	擬声語	Inson va hayvon ovozlari taqlid qilish	ゲラゲラ (gera-gera) — baland kulish
Gitaigo	擬態語	Tovushsiz holat va ko'rinishni ifodalash	ピカピカ (pika-pika) — yaltirash
Giyougo	擬容語	Harakat va qiyofani ifodalash	ふらふら (fura-fura) — chayqalish
Gijougo	擬情語	His-tuyg'u va ruhiy holatni ifodalash	わくわく (waku-waku) — hayajon

1-jadval. Yapon tilidagi onomatopoeik so'zlarning tasnifi

Shuni ta'kidlash lozimki, ko'pgina zamonaviy tadqiqotchilar, jumladan Hamano Shoko [1998], ushbu besh guruhni soddalashtirib, ikki asosiy kategoriya — giongo va gitaigo — atrofida birlashtiradi. Ushbu yondashuv amaliy tahlil uchun qulay bo'lganligi sababli maqolamizda ham ikkilik tasnifdan foydalaniladi, biroq ichki guruhlar o'z o'rnida ko'rib chiqiladi.

Yapon tilidagi onomatopoeik so'zlarning eng fundamental xususiyatlaridan biri — fonetik shakl bilan ma'no o'rtasidagi qonuniy, tizimli bog'liqlik bo'lib, bu hodisa tilshunoslikda fonetik-semantik izomorfizm yoki tovush simvolizmi deb nomlanadi. Hamano Shokning [1998] asosiy tadqiqoti shu muammoga bag'ishlangan bo'lib, unda yapon tilidagi onomatopoeyaning ichki fonosemantik tizimi batafsil tavsiflanadi.

Jarangli va jarangsiz undoshlar

Yapon tilida onomatopoeik so'zlarda undoshlarning jaranglilik bevosita ma'noviy farqni belgilaydi. Bu qonuniyat tilshunoslikda "voiced = heavy/dark/strong" (jarangli = og'ir/qo'pol/kuchli) tamoyili sifatida e'tirof etilgan:

- ドキドキ (doki-doki) — yurak shiddat bilan urishi, ichki hayajon (jarangli ㇀)
- トキトキ (toki-toki) — sokin, mayin tiqillash (jarangsiz ㇁)
- ガタガタ (gata-gata) — qattiq, g'ovur-g'ovur taqillatish
- カタカタ (kata-kata) — yengil, nozik taqillatish
- ベタバタ (beta-beta) — yopishqoq, qo'pol yopishish
- ペタペタ (peta-peta) — yengil, tekis yopishish

Cho'ziq unlilar va kuchaytirishni ifodalash

Cho'ziq unlining qo'llanilishi onomatopetik so'zlarda odatda harakat yoki holatning davomiyligi, kuchayishi yoki uzayishini bildiradi:

- ずっと (zutto) — uzoq vaqt davomida, to'xtovsiz (cho'ziq — davomiylikni kuchaytiradi)
- ゆっくり (yukkuri) — sekin-asta, ohista (cho'ziq — harakatning sustligini ta'kidlaydi)
- じっと (jitto) — qimirlamay, tikilib turish (cho'ziq — harakatsizlik davomiyligi)

Palatallashgan undoshlar va noziklik semantikasi

Palatallashgan undoshlar (し, ち, じ) yapon tilidagi onomatopetik so'zlarda ko'pincha maydalik, noziklik, nafislik yoki tozalik semantikasini ifodalaydi:

- ちらちら (chira-chira) — yengil miltillash, chaqnab-o'chib turish
- しとしと (shito-shito) — mayda yomg'ir sekin, tinchgina yog'ishi
- じわじわ (jiwa-jiwa) — asta-sekin, bilinmas darajada o'sib borish
- さらさら (sara-sara) — silliq, engil shildirash (suv, bargli daraxt)

Ushbu maqolada yapon tilidagi onomatopetik leksikaning — giongo va gitaigo kategoriyalarining — leksiko-semantik tuzilish xususiyatlari kompleks tadqiq etildi. Olib borilgan tahlil asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Yapon tilidagi onomatopetik so'zlar beshta guruhdan (giongo, giseigo, gitaigo, giyougo, gijougo) iborat mustaqil leksik-semantik tizimni tashkil etadi. Bu tizim soni va semantik kengligi jihatidan dunyo tillarida tengsizdir.

2. Fonetik-semantik izomorfizm — ya'ni tovush shakli va ma'no o'rtasidagi qonuniy bog'liqlik — ushbu leksik qatlamning fundamental xususiyati hisoblanadi. Jarangli undoshlar, cho'ziq unlilar va palatallashgan tovushlar har biri o'ziga xos semantik yuk tashiydi.

Yapon tilidagi onomatopeya tizimi o'zbek tilshunosligi va qiyosiy lingvistika sohasida hali yetarlicha o'rganilmagan mavzu bo'lib, kelajakdagi tadqiqotlar — ayniqsa o'zbek-yapon qiyosiy tahlili — bu soha bo'yicha yangi ilmiy natijalar berishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Akita K. A Grammar of Sound-Symbolic Words in Japanese. — Kobe University, 2009. — 224 p.

2. Hamano S. *The Sound-Symbolic System of Japanese*. — Stanford: CSLI Publications & Kurosio Publishers, 1998. — 281 p.
3. Inose H. *Translating Japanese onomatopoeia and mimetic words // Translation Research Projects*. — 2007. — Vol. 1. — P. 97–116.
4. Kakehi H., Tamori I., Schourup L. *Dictionary of Iconic Expressions in Japanese*. — Berlin: Mouton de Gruyter, 1996. — 575 p.